ASIANTUNTIJALAUSUNTO

Aki Finér
Päivi Laitila
Ulla Suomi

17.10.2022

Eduskunnan talousvaliokunta

Pyyntö kirjallisesta asiantuntijalausunnosta
Asia: Valtioneuvoston selonteot VNS 4/2022 vp, VNS 6/2022 vp ja VNS 7/2022 vp

Motiva Oy:n lausunto Valtioneuvoston selonteot VNS 4/2022 vp, VNS 6/2022 vp ja VNS 7/2022 vp

Motiva Oy kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Valtioneuvoston selonteoista VNS 4/2022 vp (Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035), VNS 6/2022 vp (Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia) ja VNS 7/2022 vp (Valtioneuvoston selonteko maankäyttösektorin ilmastosuunnitelma).

Vähähiilisen, hyvinvoivan ja kansainvälisesti kilpailukykyisen yhteiskunnan rakentaminen vaatii pitkäjänteistä ja määrätietoista toimintaa kunnianhimoisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Pitkäjänteinen ja ennakoitava toimintaympäristö lainsäädäntöineen, velvoitteineen ja kannustimineen on edellytys onnistuneelle liiketoiminnalle ja siten koko Suomen kilpailukyvylle. Venäjän pakotteet ovat nopeuttaneet fossiilisista polttoaineista luopumista ja energiatehokkuustoimia, ja tämä luo uskoa, että kestävän yhteiskunnan rakentaminen onnistuu kun yhdessä sitoudumme muutoksen läpivientiin.

On tärkeää varmistaa ja vahvistaa eri hallinnonalojen välinen saumaton yhteistyö ja siten mahdollistaa eri hallinnonaloilla toteutettavien toimien ja niiden skaalaamisen maksimaalinen vaikuttavuus. Useisiin suuriin haasteisiin, kuten ilmastonmuutoksen torjunta, sosiaalinen kestävyys, sektori-integraatio, liittyvät ongelmat ja haasteet ovat yhä enemmän systeemisiä ja niiden ratkaisemisessa tarvitaan poikkitieteellistä ja kokonaisvaltaista otetta yli hallinnonalojen. Julkisella sektorilla on mahdollisuus luoda ja vauhdittaa kestävien ratkaisujen kysynnän kehittymistä (kuten kiertotaloutta ja vähähiilistä energiantuotantoa) muun muassa kestävien julkisten hankintojen avulla.

Nostamme seuraavassa esiin kunkin selonteon alla muutamia tärkeinä pitämiämme näkökulmia.

VNS 4/2022 vp Valtioneuvoston selonteko Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035

Mielestämme on erinomaista, että keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma (jäljempänä ilmastopolitiikan suunnitelma) on valmisteltu rinnakkain ilmasto- ja energiastrategian kanssa, ja niiden perustana on yhteiset, VTT:n vetämän hankkeen tuottamat, skenaariot. Pidämme myös ilmastopolitiikan suunnitelmaa kokonaisuudessaan kattavana tietolähteenä, johon on hyvin koottu nykytilanne niin kansainvälisestä toimintaympäristöstä, EU:n ilmastopolitiikasta kuin Suomen ilmastopolitiikasta ja taakanjakosektorin tilanteesta.

Pidämme hyvänä periaatetta, että esitettyjen toimenpiteiden perusteena on kustannustehokkuus ja niiden hyväksyttävyys, joka tosin on osin kompleksinen käsite oikeudenmukaisuuksineen.

Liikenne on merkittävä taakanjakosektorin alue ja on erinomaista, että esitetyt toimenpiteet pohjautuvat systemaattisesti valmistellun fossiilittoman liikenteen tiekartan mukaisiin toimiin. Uusien toimenpiteiden täytäntöönpanossa kannusteet ja selkeä, riittävä viestintä on keskeistä, jotta toimenpiteet saadaan toteutettua käytännössä. Esimerkiksi taloyhtiöiden latausinfratuki on osoittautunut erittäin suosituksi ja tärkeää on varmistaa, että mahdollisimman moni toimija pystyy halutessaan tätä hyödyntämään.

Rakennusten erillislämmityksessä yksi keskeinen tavoite on korvata fossiilista öljylämmitystä vähäpäästöisillä lämmitysmuodoilla. Avustukset öljylämmityksestä luopumiseen ovat olleet käytetty tukimuoto, ja on erittäin hyvä, että tätä toimintoa jatketaan ja tehostetaan. Kaiken kaikkiaan pidämme erittäin kannatettavana, että vapaaehtoisuuden ja kannustamisen kautta ohjataan toimintaa, ei ensi sijassa kieltojen ja määräysten kautta. Suomessahan on erinomaisen hyvät kokemukset esimerkiksi vapaaehtoisesta energiatehokkuussopimusjärjestelmästä laajasti elinkeinoelämässä ja kunnissa. Onkin erittäin hyvä, että kunnille öljylämmityksestä luopumisen avustusta korotetaan 5 prosenttiyksiköllä, jos kunta on liittynyt vapaaehtoiseen energiatehokkuussopimukseen. Pidämme hyvänä esitystä, että pienituloisten kotitalouksien lämmitystapamuutosten edistämiseksi selvitetään ARA:n rahoituksella vuoteen 2030 ulottuvan ohjelman laatimista, jossa fossiilisesta öljylämmityksestä luopumista tuettaisiin esimerkiksi laina- tai leasing-menettelyn avulla.

Työkoneiden osalta on tunnistettu epävarmuuksia mm. teknologian kehittymiseen ja työkonekannan tilastointiin liittyen. Informaatio-ohjauksella todetaan olevan merkittävä vaikutus työkoneiden käytöstä aiheutuviin päästöihin. Työkonekoulutuksen (kuten nyt Motivan johdolla toteutetun verkkokoulutuksen) kehittämiseen ja ylläpitoon tulee varata jatkossa riittävät resurssit.

Teollisuutta koskevien politiikkatoimien todetaan olevan taakanjakosektorilla pitkälti samat kuin päästö- kauppasektorilla. Energiatuet ovat jatkossakin keskeisiä uuden energiateknologian käyttöönoton sekä uusiutuvan energian käytön ja energiatehokkuuden lisäämisen välineitä. Energiatuki on erottamaton osa energiatehokkuussopimusten ja energiakatselmusten kokonaisuutta. Pidämme edellä

mainittujen lisäksi erittäin hyvänä, että Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelmassa varataan resursseja erilaisiin toimiin teollisuuden ja elinkeinoelämän investointeihin.

Kunnilla ja alueilla on aivan keskeinen rooli käytännön ilmastotyössä. Kuten ilmastopolitiikan suunnitelmassa todetaan, vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuolto ja pelastustoimi siirtyvät kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille. Muutos tulee vaikuttamaan alueellisen ilmastotyön luonteeseen ja kokonaisuuteen mm. kiinteistöjen energiankäytön, logistiikan ja hankintojen kautta. Erityisesti pienissä kunnissa ilmastotyön resurssointi on haasteellista. Ilmastopolitiikan suunnitelmassa todetaan, että edistetään kuntien ja valtion välistä kumppanuutta yhteiskehittämällä ja ottamalla käyttöön vapaaehtoinen kuntien ilmasto- ja kiertotaloussopimus. Tästä sopimuksesta ei ole tässä saatavissa lisätietoja. On kuitenkin tärkeää, että jo olemassa olevia toimintoja ja verkostoja hyödynnetään vahvasti kehitettäessä uusia toimintatapoja. Esimerkiksi kuntien energiatehokkuussopimustoimintaa ja energiatehokkuussuunnitelmaa tulee hyödyntää syksyllä 2022 ilmastolakiin säädettävän velvoitteen ilmastosuunnitelman laatimisessa. Kunnat ovat myös tärkeä kohderyhmä valtakunnallisessa ja alueellisessa energianeuvonnassa.

Kulutuksen hiilijalanjäljen pienentämiseen esitettyjä toimia pidämme erittäin kannatettavina. Kuten ilmastosuunnitelmassa todetaan, on äärettömän tärkeää varmistaa riittävät resurssit informaatio-ohjaustoimien toteuttamiseen ja energianeuvonnan antamiseen. Kuluttajien energianeuvonnassa tarjotaan riippumatonta ja ajantasaista tietoa energian säästöstä, energiatehokkuudesta, uusiutuvan energian ratkaisuista sekä kulutusjoustomahdollisuuksista. Ilmasto- ja energiastrategiassa (VNS 6/2022 vp) mainittu alueellisen energianeuvonnan rahoituksen turvaaminen vuodesta 2023 eteenpäin Energiaviraston koordinoimana on myös olennainen osa tätä informaatio-ohjausta.

Julkisilla hankinnoilla on merkittävä rooli ja ohjausvaikutus, joten kannatamme lämpimästi seuraavia kirjauksia: ”Varmistetaan, että Suomessa on nykyistä pysyvämmät rakenteet ja rahoituspohja ympäristövastuullisten ja vaikuttavien julkisten hankintojen vauhdittamiseksi. Tuki kattaa tarvittavan tiedon tuottamisen, osaamisen kehittämisen, edelläkävijähankintoja ja systeemistä muutosta tukevien toimintamallien skaalaamisen sekä hankintaorganisaatioiden ja arvoketjujen yhteistyön kehittämisellä”. Julkisten hankintojen rooli korostuu entisestään mm. energiaan liittyvien direktiivien uusimmissa ehdotuksissa.

Pidämme erittäin kannatettavana, että ilmastopolitiikan suunnitelmassa on huomioitu myös kiertotalouden päästövähennysmahdollisuudet, jotka nivoutuvat suunnitelmassa osaksi poikkisektoraalisten toimien kokonaisuutta yhdessä kuntien ilmastotyön, kulutuksen hiilijalanjäljen ja julkisten hankintojen kanssa.

Hallitusohjelmassa korostetaan fossiilisesta öljylämmityksestä luopumista. Tässä ilmastosuunnitelmassa terminologia vaatii mahdollista tarkennusta ja täsmennystä, sillä ilmastopolitiikan suunnitelmassa miltei järjestelmällisesti todetaan ainoastaan öljylämmityksestä luopuminen.

VNS 6/2022 vp Valtioneuvoston selonteko Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia

Energiansäästö ja energiatehokkuustavoitteet sekä uusiutuvan energian tavoitteet ovat edelleen merkittävästi kiristymässä EU-lainsäädännön kautta. Erilaiset toimijat, mukaan lukien kuluttajat, tarvitsevat riippumatonta ja ajantasaista tietoa uusista energian tuotannon ja käytön toimintatavoista/liiketoimintamalleista sekä energian säästöstä, energiatehokkuudesta ja uusiutuvan energian ratkaisuista muuttuvassa toimintaympäristössä.

On myös hienoa, että vihreä siirtymä ja sitä kautta kiertotalouden ratkaisut ja niihin liittyvät tuet on huomioitu useassa kohdassa strategiaa. Näemme, että panostusta kiertotalouteen Suomen talouden perustana tulee lisätä. Näemme tärkeänä kiertotalouden kehittämiselle osoitetun tuen sekä strategiassa mainituille toimialoille että aluekehitysrahastojen kautta alueittain laajemmin. Kiertotalouden kehittymisen ja parhaiden käytäntöjen jakamisen kannalta näemme tärkeäksi, että kiertotalouden kansalliseen koordinaatioon myös panostetaan.

On erittäin positiivista, että julkisen talouden suunnittelukaudelle 2023-2026 on strategiassa ehdotettu 1,92 miljoonaa euron lisäresurssi edistämään Suomen sitovien tavoitteiden saavuttamista varmistamalla Energiaviraston energiatehokkuuden ja uusiutuvan energian edistämisen vuosittaisen ns. energiatyöohjelman tuloksellisuus sekä toimivan alueellisen energianeuvonnan suunnitelmallinen toteutuminen myös jatkossa. Neuvonnalle merkittävää lisätarvetta on luonut myös vuonna 2022 Venäjän hyökkäyssodan takia merkittävästi muuttunut energiakenttä. Edellä mainittu Energiaviraston työohjelma sisältää mm. strategiassa keskeisenä Suomen ja EU:n ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi mainittuihin energiatehokkuussopimuksiin liittyvän yritysten ja kuntien sopimusten toimeenpanoa ja seurantaa tukevan työn useissa eri muodoissa. Vastaavasti työ sisältää strategiassa mainitut energiakatselmukset ja niiden kehityksen, joka myös on oleellinen osa systemaattista energiansäästö- ja energiatehokkuustyötä.

Korostamme lisäksi edelleen riittävää, vähintään strategiassa esitetyllä tasolla olevaa, vuosittaista resurssointia yrityksille ja kunnille ns. tavanomaisen tekniikan energiatehokkuustoimenpiteiden toteuttamiseen. Näillä on mahdollista edistää merkittävästi kiristyvien energiansäästö ja energiatehokkuustavoitteiden saavuttamista. Lisäksi energiansäästön ja energiatehokkuuden tavoitteiden nähtävissä olevan merkittävän kiristymisen ja haasteellisuuden takia, näkisimme, että olisi perusteltua kohdistaa aiempaa suurempi osuus energiatuesta energiansäästöä ja energiatehokkuuden parantamista edistäviin hankkeisiin. Tähän mennessä uusiutuvan energian lisäämiseen liittyvien tukien osuus on energiatuesta ollut suhteessa merkittävästi suurempi.

Yritysten ja kuntien lisäksi on jatkossakin tärkeää kohdistaa riittävästi avustuksia esimerkiksi asuinrakennusten korjausrakentamisen vauhdittamiseksi. Avustusten hyödyntämiseksi tarvitaan lisäksi resurssia mm. puhtaiden innovaatioiden ja ratkaisujen kehittämiseen sekä käyttöönoton tehostamiseen laaja-alaisesti teknologia- ja hiilineutraalin talouden mahdollistamiseksi.

On tärkeää ja hyvin positiivisena, että strategiassa on nostettu esiin tarve energiatehokkuuden edistymisen sektorikohtaisen ja kansallisen tason säännöllisestä seurannasta ja sen vakiinnuttamisesta sekä siihen tarvittavien riittävien resurssien osoittamisesta ja varmistamisesta. Työ vaatii laajaa sidosryhmien ja hallinnonalojen välistä yhteistyötä ja tarkoituksenmukaista organisointia.

Lopuksi yleisenä kommenttina olisi toivottavaa, että strategiassa tarkennettaisiin öljylämmityksestä luopumiseen liittyviä kohtia siten, että käytettäisiin käsitettä ’fossiilisesta öljylämmityksestä luopuminen’. Nyt vain sivulla 54 on käytetty ’fossiilisesta öljylämmityksestä luopuminen’, kun muualla (esim. sivuilla 14, 37, 53, 55, 57 ja 76) käsitteenä on vain ’öljylämmityksestä luopuminen’’.

VNS 7/2022 vp Valtioneuvoston selonteko maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmasta

Maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmassa on laajasti esitetty erilaisia toimenpiteitä maankäyttösektorin ilmasto- ja ympäristövaikutusten hillitsemiseksi. Lisäksi keinovalikoimasta löytyvät tutkimustoiminta, suunnitelmat sekä kokeilutoiminta.

Toimenpiteiden vaikuttavuuden kannalta pidämme tärkeänä ohjauskeinona kehittää ja pilotoida hiilimarkkinoiden syntymistä tukevia menetelmiä ja ratkaisumalleja. Mielestämme samassa yhteydessä tulee selvittää vaikuttavuusperusteisen rahoittamisen mahdollisuuksia hiilen sitomiseksi eri maankäytön sektoreilla. Vaikuttavuusperusteisessa rahoituksessa julkinen sektori asettaa selkeät vaikuttavuustavoitteet ja kohdistaa rahoituksen mahdollisimman vaikuttavuuslähtöisesti.

Kestävät julkiset hankinnat ovat myös keino kirittää maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmassa esitettyjä toimenpiteitä. Useat toimenpiteistä ovat sellaisia päästöjä vähentäviä toimenpiteitä (mm. hiiliviljely, turvemaiden käyttöön liittyvät toimet), joita voisi arvioida nostettavaksi kestävin julkisten elintarvikehankintojen kriteereiksi. Näin ollen ehdotamme, että ilmastosuunnitelman toimeenpanon yhteydessä selvitetään mahdollisuus kehittää ympäristökriteereitä julkisiin elintarvikehankintoihin, jotka kannustavat hiiliviljelyyn ja turvepeltojen käytön vähentämiseen.

Tutkimustoiminnassa tunnistettujen ratkaisumallien jalkauttamiseksi näemme hyvänä suuntauksena panostaa ketterään kokeilutoimintaan. Hiilestä kiinni-kehittämistoiminnassa kokeilujen läpiviennin alustana kannattaa hyödyntää menestyksekkäästi käytettyä Valtioneuvoston kanslian ja Motivan kehittämään Kokeilun paikka -alustaa. Kokeiluhakuja ja kokeilujen vertaisoppimisen hankkeita on alustalla toteutettu ratkaisujen löytämiseksi muun muassa vastuullisempiin ruokapalveluihin, kuntien ilmastopäästöjen vähentämiseen, kansalaisten hiilijalanjäljen puolittamiseen ja esimerkiksi saaristomeren luonnon monimuotoisuuden edistämiseen. Alustaa kannattaisi hyödyntää Hiilestä kiinni -kokeiluhankkeiden läpivientiin, vertaisoppimiseen ja viestintään.

Valtion kestävän kehityksen yhtiö Motiva kehittää kestävämpää yhteiskuntaa tarjoamalla asiantuntija- ja viestintäpalveluja eri hallinnonaloille. Motiva on valtionhallinnon kumppanina toimenpiteiden käytäntöön viennissä, erityisesti, kun vaaditaan osaamista kestävyysmurroksista, vahvoja elinkeinoelämän ja kuntien verkostoja sekä kokemusta käyttäjä- ja kohderyhmälähtöisestä neuvonnasta ja viestinnästä. Olemme luonteva ja luotettava toimija systeemitasoisten ratkaisujen ja verkostojen kehittämiseen sekä kansalliseen skaalaamiseen.

Helsingissä 17.10.2022

Motiva Oy

Vesa Silfver
toimitusjohtaja